

Klaus Bruhn Jensen: Making Sense of the News. Towards a Theory and an Empirical Model of Reception for the Study of Mass Communication. Aarhus University Press 1986, 313 sidor + app., kr. 195,-.

Anmeldt af: Olle Findahl og Birgitta Höijer, Sveriges Radios Forskningsafdelning (PUB).

Under de senaste femton åren har en ny tvärvetenskaplig disciplin grundad på systematiska diskursanalyser börjat växa fram i gränsområdet mellan flera humanistiska och socialvetenskapliga ämnen, bla. lingvistik, litteraturvetenskap, antropologi, masskommunikationsforskning och kognitiv psykologi. Forskningsobjektet är sammansatta språkliga produkter - texter - insatta i ett kommunikativt sammanhang. I detta gränsområde intar textanalyser kombinerade med förståelse- eller receptionsforskning en given plats.

Denna tvärvetenskapliga eller snarare mångvetenskapliga inriktning är historiskt sett inget nytt, men den utgör ett brott mot den specialisering som varit huvudströmmen inom många vetenskapliga discipliner sedan början av 1900-talet. En sådan inriktning där olika vetenskapliga traditioner möts inom ramen för ett gemensamt forskningsobjekt kan medföra fruktbara nya infallsvinklar men samtidigt kan språksvårigheter och terminologiska olikheter ställa till besvär.

Dansk massmediaforskning skiljer sig på många sätt från den svenska. I Danmark dominerar humanisterna - litteratur-, film- och språkvetare - medan det i Sverige är sociologer och

statsvetare som dominerar. Danmark ligger också närmare den europeiska kontinenten och de nära kontakterna med Tyskland och England sätter sina tydliga spår inom den danska massmediaforskningen. Sådana spår har också diskursanalyserna och receptionsforskningen satt. Ett bevis för detta utgör Klaus Bruhn Jensens avhandling "Making sense of the news". Avhandlingen består av två delar. Dels en omfattande genomgång av nyhetsforskning och en teoretisk diskussion av receptionsteori och dels en empirisk receptionsstudie.

Klaus Bruhn Jensen placerar själv in sin avhandling under ett perspektiv som sammanfaller med de 'cultural studies' som bla. Stuart Hall utfört och mer specifikt utgörs bakgrunden av lingvistiska diskursanalyser av texter och även vissa riktningar inom sociologin. Detta, i huvudsak engelska perspektiv, återspeglas också i Jensens undersökning. Hans syfte är att fastställa på vilket sätt televisionens nyheter hjälper nyhetspubliken att tolka den sociala verkligheten. Metoden är den fokuserade intervjun.

Men det är inte hur nyhetspubliken tillägnar sig innehållet i nyheterna som i första hand intresserar Jensen, och här skiljer han sig från de flesta andra receptionsundersökningar av nyheter. Det är inte de verklighetsbilder, de omdömen och värderingar som förmedlas via nyheterna som Jensen riktar in sig på utan på meningproduktionen som process. Vad som menas med detta kan först vara svårt att förstå men Jensen säger på många ställen att vad han vill undersöka är inte själva produkten av nyhetstittandet, inte innehållet, inte förståelsens slutprodukt utan själva processen, vad som utspelar sig under det att vi ser på nyheter och hur nyheter senare används i det sociala samspelet människor emellan. Detta är en intressant vinkling och ett perspektiv som stämmer väl överens med den bakgrund i engelska lingvistiska diskursanalyser som vi tidi-

gare nämnt. Där har man försökt kombinera ideologisk och lingvistisk analys. De har handlat om språkspel, utbytesstrukturer och turtagningsystem i konversationer och samtal, medan man intresserat sig mindre för språkets innehållsaspekter.

Klaus Bruhn Jensens avhandling har titeln "Making sense of the news" och som titeln antyder är meningsbegreppet centralt. Hur ger vi mening till nyheter-na?. Jensens meningsbegrepp kan vi spåra tillbaka till en av de mest inflytelserika språkfilosofiska traditionerna, nämligen pragmatismen - en allmän och vittomfattande tradition som sedan slutet på 1800-talet genomsyrar det amerikanska tänkandet. Upphovsmannen Peirce (1878) formulerade den pragmatiska principen på följande sätt: "Tänkandets hela funktion är att frambringa handlingsvanor. För att fastställa en tankes mening måste vi därför helt enkelt avgöra vilka olika vanor det frambringar, ty vad en sak betyder är helt enkelt de vanor den innefattar". Dessa tankar formulerades senare om och fördes vidare av James och Dewey. Meningsbegreppet kan inte ses isolerat utan måste placeras in i ett kommunikationssammanhang. Instrumentaliteten är således central och i en kommunikationssituation får tingen mening när de förvandlas från "råa fakta" till instrument, säger Dewey (1925). Dessa tankegångar att studera processen, aktiviteten istället för innehållet och produkten går igen hos Jensen, liksom hypotesen att det är instrumentaliteten i nyhetstittandet som är det centrala.

En annan tankegång som genomsyrar avhandlingen är att TV-nyheterna kanske har en underhållande funktion snarare än en informativ funktion. Något direkt stöd för detta har inte Jensen hittat i sin genomgång av tidigare forskning. Tvärtom visar många undersökningar, som Jensen inte redovisar, att TV-nyheterna har både informativa och underhållande funktioner, men att det alltid är de informativa funktionerna som de flesta nämner i första hand. Detta har påvi-

sats både som stabila svarsmönster i mer traditionella enkätundersökningar (se t ex Chafee, 1980; Robinson & Levy, 1986) och i inträngande intervjuundersökningar (se t ex Graber, 1984). Människor vill känna sig informerade. De är nyfikna på vad som hänt. Men de är också ofta besvikna på det sätt som televisionen uppfyller dessa förväntningar.

Jensen har själv intervjuat 12 manliga professorer och 12 män i olika serviceyrken på ett amerikanskt universitet. De förra valdes som en högt utbildad grupp som sannolikt var tränade i att samla och använda information på ett aktivt och kritiskt sätt. De senare hade lite olika utbildningar men de valdes som representanter för en grupp som inte hade som uppgift att samla och använda information i sitt dagliga förvärv. Var och en fick först se ett TV-nyhetsprogram, antingen från en lokal kommersiell station, en lokal public service station eller rikstäckande program från ett network.

Uppläggningsen av undersökningen följer här, åtminstone delvis, kvantitativt inriktad metodik med slumpmässighet som urvalsprincip och Jensen beskriver ingående tillvägagångssättet. Varje person intervjuades individuellt utifrån en intervjuguide som fokuserade tre möjliga huvudfunktioner som nyhetstittandet kan fylla: information, legitimation och förströelse (underhållning). Med legitimation avser Jensen dels om nyheten upplevs som en legitim verklighetsskildrare och dels om tittandet kan sägas legitimera tittaren som en del av en kommunikativ eller social gemenskap. Intervjuerna behandlade också mediakonsumtionen i allmänhet, tittarsituationen samt personliga data. Jensen använde sig av metoden att låta sina respondenter se ett specifikt nyhetsprogram (som de inte sett innan) även om intervjun tar upp mer allmänna aspekter av nyhetstittandet. Detta

tillvägagångssätt borgar för att intervjun kan hålla sig på en välbehövlig konkret nivå.

Så långt är det ganska klart hur den empiriska undersökningen är upplagd. De stora problemen vid intervjuundersökningar kommer när det gäller analysen av det insamlade materialet. Sannolikt ligger det på många håll, inte bara hos massmediaforskare, högar med bandade intervjuer som ingen riktigt har kunnat sammanställa och analysera. I Jensens fall genomfördes relativt omfattande intervjuer som spelades in på band och skrevs ut. När han skall beskriva sin analysmetod för intervjuerna blir det emmelertid vagt.

Han räknar upp en rad klassiker inom språkvetenskap som Austin, Searle, Halliday, Barthes, Grice och nämner även moderna diskursanalytiker som van Dijk som har haft stort inflytande på mer kognitivt inriktad textanalys. Den senare har utvecklat en mycket precis metod som följer tämligen fasta regler. Inget av detta kan dock återfinnas i Jensens analys. Hur de uppräknade språkfilosoferna influerat analysen, annat än på ett mycket allmänt plan, förblir också oklart. Själv säger han att han ägnat särskild uppmärksamhet åt koherensen, de underförstådda antagandena och de implicita premisserna (coherence, presuppositions and implicit premises) i sin detaljerade analys, och han gör i denna en rad kommentarer av språkliga uttryck och former, exempelvis sådana som kan tolkas som tecken på att den intervjuade underförstår vissa saker. De är många intressanta och känsliga kommentarer även om det för en icke språkvetare ibland är svårt att förstå de språkliga former som åsyftas.

Jensen säger sig ha applicerat sin detaljerade analys på samtliga ämnen i varje intervju men väljer att i resultatredovisningen använda sig av vad man skulle kalla exempelmetoden. Det innebär att korta citat ur intervjuerna, där varje person blivit ett nummer, får belysa de olika huvudämnena för analysen: nyhetstittandets informativa, legitimerande respektive underhållande

funktion. I särskilda kapitel jämförs sedan professorerna med männen i serviceyrken, deras nyhetstittande m.m. beskrivs.

Ett vanligt problem i många kvalitativa analyser är att en resultatredovisning med många lösryckta exempel är svår att läsa. Det är en svårighet som inte heller Jensen undgår, vilket förstärks av Jensens ostrukturerade sätt att skriva med mycket kringprat, utvecklingar och alltför många upprepningar och summeringar. I detta avseende hade en nedbantning och komprimering av hela avhandlingen varit på sin plats.

Det saknas också, vilket är vanligt både när det gäller kvalitativa och kvantitativa undersökningar, möjligheter att kritiskt bedöma analysen och de exempel som väljs. Men faran för cirkelresonemang och självuppfyllande profetior ligger särskilt nära till hands i kvalitativa analyser som använder sig av exempelmetoden. Så länge denna inte kompletteras med en mer systematisk redovisning av analysen får vi lita till forskarens förmåga att behärska materialet och en ärlighet i exemplifieringarna. Låt oss nu gå till resultatet.

Nästan alla de 24 män Jensen intervjuar betonar i första hand informationsfunktionen och de säger att de ser på nyheterna för att hålla sig ajour med det som händer. De tenderar också att se sig själva som aktiva sökare och användare av information. Men Jensen hävdar att den informativa funktionen är svag eftersom de flesta visar sig ha mycket liten faktisk användning av informationen och nyhetstittandet tillhör en daglig rutin. Det är snarare den legitimerande funktionen som dominerar, menar Jensen. Man ser på nyheter för att legitimera att man tillhör en kommunikativ och social gemenskap och endast undantagsvis hade intervjupersonerna kritik att framföra mot nyheterna, dvs. man upplever nyheter

som en legitim verklighetsskildrare. När det gäller funktionen underhållning behandlar Jensen huvudsakligen de intervjuades synpunkter och kommentarer till programmets presentationsform, t.ex. bildsättningen. Jensen tolkar svaren som tecken på att nyheter har en underhållande funktion men att den är underordnad. Några större skillnader visade det sig inte föreligga mellan professorerna och servicepersonalen när det gäller hur de uppfattade nyheternas funktioner. Inte heller skiljde sig de tre olika nyhetsprogrammen åt.

Trots att de intervjuade själva betonar den informativa aspekten vill Jensen inte erkänna detta som et motiv för att se nyheter. I sina sammanfattningar av resultaten (och de är många och utspridda) betonar han istället att den legitimerande funktionen framstod som nyheternas centrala funktion med underhållning som en tilläggsaspekt. Användningen av nyhetsinformationen fyller för Jensen inte de krav som han menar man bör ställa om man skall kunna tala om en informativ funktion, nämligen breda politiska och sociala tillämpningar. Förhållningssättet till nyhetsinformationen är inte heller kritiskt och granskande. Istället tillmättes de stor trovärdighet och det var i konversationer och som exempel i professorernas undervisning som informationen kom till användning.

Vi håller med Jensen i att nyheterna inte primärt har en politisk och social tillämpning. En lång rad empiriska studier av nyhetsprogrammets innehåll och form visar ju också att det är helt andra faktorer som styr nyhetsurvalet och att presentationen lämnar föga utrymme för ett aktivt och kritiskt mottagande av informationen. Ändå bör man inte underkänna tittarnas subjektiva upplevelser. Det är uppenbart att ett informativt motiv, på det subjektiva planet, spelar stor roll i nyhetstittandet, något som många undersökningar visat och som man knappast kan säga att Jensen har motbevisat. TV-nyheter-

na kan samtidigt fylla andra funktioner, t ex en underhållande funktion och som Jensen visat på - en legitimerande funktion. Om TV-nyheterna skall betraktas fylla en informativ funktion eller inte beror således på om man ser den informativa funktionen som instrumentell eller inte. Det för oss tillbaka till den bortglömda innehållsaspekten och till grundläggande språkfilosofiska frågor som gäller meningsbegrebet. Det leder också mot nya frågor om förhållandet mellan språk och ideologi, mellan TV-nyheter och ideologi. Och här intar en receptionsteori, som Jensen påpekar, en central plats.

Denna receptionsdiskussion, som Jensens avhandling kan ses som ett inlägg i, pågår nu för fullt inom flera ämnesområden, se t ex i tidskriften *Media, Culture & Society*. Många, inte bara teoretiska, utan också rent metodologiska problem kvarstår dock att lösa, vilket vi försökt visa i vår diskussion av Jensens avhandling. Men det är ändå först via en genomlysning av ett gemensamt forskningsobjekt ur skilda perspektiv och med olika angreppssätt som vår förståelse kan fördjupas av den kärnfråga som rör mötet mellan en text och en läsare, mellan TV-nyheterna och dess publik. Hur får egentligen orden och bilderna en mening för oss?

REFERENSER

- Chafee, S.H. (1980): *Massmedia effects. New research perspectives.* I G.C. Wilhoit & H. de Bock (Eds.), *Mass communication review yearbook.* Vol 1. Beverly Hills, Calif.: Sage.
- Dewey, J. (1925): *Experience and nature.* Chicago: Open Court.
- Graber, D.A. (1984): *Processing the news.* New York: Longman.
- Jensen, K.B. (1986): *Making sense of the news.* Aarhus University Press.
- Robinson J. P. & Levy, M. R. (1986): *The main source. Learning from television news.* Beverly Hills, Calif.: Sage.

Peirce, C. S. (1878): Hur våra idéer kan göras klara. I K. Marc-Wogau (red.), *Filosofin genom tiderna. 1800-talet*. Stockholm: Bonniers, 1965.

Det ukendte publikum - nye metoder i medieforskningen. Red. af Else Fabricius Jensen og Ralf Pittelkow. Udg. af Center for Massekommunikation, Københavns Universitet. I kommission hos C. A. Reitzels Forlag, København, 1986, 120 s., kr. 100,-.

Anmeldt af: Per Jauert, adjunkt ved Institut for informations- og medievidenskab, Aarhus Universitet.

Ikke alt inden for dansk medieforskning går op i mediepolitik og ny informationsteknologi. Andre områder gør sig også synlige og et af dem er den nye modtagerforskning - også kaldet den kvalitative, empiriske receptionsforskning.

Denne artikelsamling rummer bidrag fra hovedparten af de danske medieforskere, som i de seneste år har arbejdet inden for dette felt og de har her fået til opgave at reflektere over de særlige metodiske problemer, receptionsforskningen rummer. Nogle vil måske nære frygt for en forskerintern, indforstået specialistdiskussion, men den kan man roligt begrave. Langt hovedparten af bidragene er fremstillet i et klart og koncist sprog og i en overskuelig og kortfattet form. Resultatet er blevet en spændende og læseværdig artikelsamling, som kan anbefales til alle, der på 'videregående niveau' (seminarier, voksenuddannelser, universiteter o.lign) skal introduceres til denne del af medieforskningen.

Bogens indledning er en stærkt koncentreret gennemgang af modtagerforskningens historie med en særlig profilering af de forskellige metodiske positioner. Den traditionelt skarpe adskillelse mellem den samfundsvidenskabelige, kvantitativt orienterede metodik og de humanistiske, kvalitativt orienterede synsvinkler er i de senere år brudt ned og har åbnet for nye metodiske og analytiske orienteringer - med en erkendt risiko for at ende i en pragmatisk eklekticisme.

To af de centrale problemer ved forsøgene på at kombinere 'det bedste' ved de to traditioner har været dels at afstemme de forskellige metodekrav i forhold til de konkrete projekter, dels at udvikle nye arbejdsredskaber, der kan åbne for nye indsigter i modtagernes afkodning af medieindholdet. Alle artikler forholder sig til denne problemstilling med vægt på enten det metodisk-principielle eller det metodisk-praktiske.

Kim Schrøders indledende artikel - "De hellige køers krise" - giver en fyldig og præcis opsummering af den nyere amerikanske modtagerforsknings historie og på baggrund heraf argumenterer han overbevisende for, at begge de dominerende forskningsretninger kommer til kort, når det drejer sig om at kortlægge modtagernes faktiske brug af medieindholdet. Den samfundsvidenskabelige, kvantitative metodologi er ude af stand til at opfange det mangedimensionale ved modtagernes oplevelse af medieteksternes symbolstrukturer og den humanistiske, kvalitative metodologi har været præget af spekulative indholdsanalyser med temmelig forenkede opfattelser af modtagernes rolle. Mest prekært har dette vist sig i den implicitte antagelse om, at afsender og modtager er på samme niveau i kommunikationen, at de har del i samme kommunikative kompetence. Som løsningsmulighed for paradigernes krise peger KS på en syntese af de kvantitative og kvalitative

tive tilgange - men standser op ved konstateringen af, at det endnu ikke er lykkedes at opstille metoder, der bevarer det kvalitative ved kvalitative data, når de udsættes for statistisk behandling.

Anker Brink Lunds bidrag med titlen "Habermas i hovedet og Gallup på papiret" uddyber og systematiserer disse metodiske diskrepanser mellem 'kvantitaviste-ne' og 'kvalitavisterne'. ABL mener principielt, at metoderne skal anvendes inden for de videnskabs- og samfundsteoretiske referencerammer, hvor de er fostret. Uden nærmere begrundelse åbner han dog for kombinationsmuligheder inden for nye områder, f.eks. undersøgelse af informationsbehov hos mediebrugerne, og han skitserer 'fremtidsværkstedet' som en mulig metode til at afdække informationsbehov og -forventninger.

Orienteringsfeltet for receptionsforskningen er i det hele taget præget af tværfaglighed. Det kommer også til udtryk i to artikler om sprogforskningens muligheder som støttedisciplin. Klaus Bruhn Jensen diskuterer i sin artikel - "Receptionsanalyse og sprogvidenskab" - relationerne mellem den kvalitative indholdsanalyse og det kvalitative forskningsinterview. Fortolkninger må i begge tilfælde forankres i empirien - ved interviewet dog ikke forstået sådan, at modtageren leverer en færdig analyse af sine behov og bevidsthed til interviewerens. Interviewet som udtryk for receptionsoplevelsen og -opfattelsen defineres som et element i den samlede kommunikationsproces og kan derfor som indholdsanalysen gøres til genstand for fortolkning. Og her er det, at sproghandlingsteorien og den funktionelle lingvistik ifølge KBJ har vist sig anvendelig.

Ralf Pittelkow forsøger i sin artikel - 'Mediernes sprog - modtagerens virkelighed' - at indkredse, hvad det vil sige at kommunikere.

Det sker i form af en meget fortættet præsentation af tekstlingvistiske og tekstpsykologiske grundbegreber og modeller. Den åbner ikke for megen diskussion, men giver, komprimeringen til trods, en skitsering af de undersøgelsesfelter, som en sådan tilgang indbyder til.

I Pittelkows anden artikel - 'Kodning og afkodning i ideologikritikken' - bliver ideologikritikken nok engang taget ved vingebenet. Den såkaldte Birminghamskole, som bla. i David Morley's bog, The 'Nationwide' Audience fra 1980, forsøgte at omsætte de ideologikritiske positioner til empiriske modtageranalyser, bliver kritiseret for metodisk inkonsistens og for i sit teoretiske grundlag at bygge på dogmer uden gennemskuelig sammenhæng med den empiriske virkelighed. Det dokumenterer RP særligt i en præcis kritik af 'skolens' ideologibegreb. Men i lighed med Kim Schrøder forkaster han ikke ideologikritikken totalt. Tværtimod drejer det sig om i fremtidige arbejder "at drage nytte af de konkrete bidrag til at forstå de ideologiske mekanismer, som findes i de bedste af dens analyser" (s. 84).

Derudover rummer samlingen bidrag fra Niels-Aage Nielsen, som reflekterer over TV-seningens kommunikative karakter og ad den vej argumenterer for bredest muligt anlagte receptionsanalyser. Og Anne Hjort redegør instruktivt og med mange nyttige henvisninger for problemerne ved anvendelsen af det kvalitative forskningsinterview.

Alt i alt supplerer de forskellige bidrag hinanden udmærket i deres forskellige vægtninger af feltets metodiske, teoretiske og analytiske problemstillinger. Kun to bidrag står efter min opfattelse noget isoleret i forhold til de øvrige. Hugo von Linstow og Hans Rasmussens præsentation af SAK, et EDB-baseret program til administration af kvalitative data, er for kortfattet til at give indtryk af dets muligheder i forhold til området her. Og det bliver ikke